

Obchod s přírodninami V. Frič a jeho přínos mineralogické sbírce Národního muzea (Praha)

V. Frič's trade in natural products and its contribution
to the mineralogical collection of the National Museum (Prague)

Dalibor Velebil

*Národní muzeum, Mineralogicko-petrologické oddělení, Cirkusová 1740, 193 00 Praha 9,
dalibor.velebil@nm.cz*

Velebil D., 2022: Obchod s přírodninami V. Frič a jeho přínos mineralogické sbírce Národního muzea (Praha). – Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series 191: 19–38.

Abstrakt: Václav Frič (1839–1916) pocházel z rozvětvené pražské rodiny, do níž patřilo mnoho dalších významných osobností působících v různých oborech lidské činnosti. V roce 1861 založil Václav Frič obchod s přírodninami a učebními pomůckami, který sídlil nejprve ve Vodičkově ulici v Praze a od roku 1877 ve Vladislavově ulici. Firma dodávala zoologické preparáty, minerály, horniny a pomůcky pro přírodovědce do škol, sběratelům, muzeím a univerzitám, zejména evropským, ale i do celého světa. Sortiment byl velmi široký, firma dlouhou dobu dobře prosperovala a stala se světoznámou. Její exponáty byly několikrát oceněny na světových výstavách. Po smrti Václava Friče převzal firmu jeho syn Jaromír Frič. Ten v roce 1959 ukončil její činnost a skladové zásoby přírodnin převzalo Národní muzeum v Praze. V mineralogické sbírce Národního muzea je téměř 2800 položek minerálů pocházejících od firmy V. Frič.

Abstract: Václav Frič (1839–1916) came from a large extended Prague family, which included many other important personalities active in various fields of human endeavor. In 1861, Václav Frič founded a store with natural products and teaching aids, which was initially located in Vodičková street in Prague, and from 1877 in Vladislavova street. The company supplied zoological specimens, minerals, rocks and aids for naturalists to schools, collectors, museums and universities, mainly in Europe, but also throughout the world. The range of products was extensive, the company prospered well for a long time and became world famous. Its exhibits have received awards several times at world exhibitions. After the death of Václav Frič, his son Jaromír Frič took over the company. In 1959, he terminated its activities, and the natural products stored in the company building were taken over by the National Museum in Prague. In the mineralogical collection of the National Museum there are almost 2,800 items of minerals originating from the company V. Frič.

Klíčová slova: Václav Frič, Jaromír Frič, Antonín Frič, Alois Kreidl, minerály, mineralogie, zoologie, přírodní vědy, Národní muzeum, Praha, Čechy, Česká republika

Key words: Václav Frič, Jaromír Frič, Antonín Frič, Alois Kreidl, minerals, mineralogy, zoology, natural sciences, National Museum, Prague, Bohemia, Czech Republic

Received: 8 April 2022 | Accepted: 15 September 2022 | Published: 30 December 2022

Úvod

Václav Frič (1839–1916) byl světoznámý obchodník s přírodninami. Jeho firma, založená v roce 1862, dodávala zejména zoologické preparáty, rozmanité modely přírodnin, minerály, zkameněliny, horniny, ale i pracovní pomůcky pro přírodovědce do celého světa, zejména ovšem do českých, německých a rakouských škol jako učební pomůcky pro demonstraci při výuce. Jeho přírodovědecké exponáty, zejména zoologické, byly několikrát oceněny medailami, například na světových výstavách ve Vídni (1873) a v Paříži (1889) (Reiling 2000). Mineralogická sbírka Národního muzea obsahuje rozsáhlý soubor téměř 2800 položek minerálů pocházejících od firmy V. Frič. Většina z nich byla získána po likvidaci firmy v roce 1959.

Cesta Václava Friče k založení obchodu s přírodninami a učebními pomůckami

Václav Frič pocházel z bohatě rozvětvené rodiny Fričů, z rodu, který v několika generacích významně ovlivňoval různé oblasti lidské činnosti. Do rodiny patřili, mimo jiné, i astronomové Josef (1861–1945) a Jan Fričovi (1863–1897), botanik a cestovatel Alberto Vojtěch Frič (1882–1944) či filmový režisér Martin Frič (1902–1968) (Spunarová 1994b, Slaboch 2007).

Václav Frič se narodil 14. 3. 1839 v Praze jako v pořadí sedmý z celkem dvanácti sourozenců. Jeho otcem byl advokát a politik Josef František Frič (1804–1876), matkou Johanna Reissová (1809–1849) (Spunarová 1994a, Bumbová 1999). Vyrůstal v rodině, která vedla bohatý společenský a vlastenecký život; s rodinou měl úzké vztahy mimo jiné i známý lékař, pedagog a polyhistor Karel Slavoj Amerling (1807–1884), zakladatel vzorové soukromé školy Budeč (v provozu v letech 1839–1848). Tuto školu krátce navštěvoval i malý Václav, později studoval na první české Reálné škole v Praze, založené v roce 1849, a na Pražské technice (Královské české stavovské technické učiliště v Praze) (Spunarová 1994a). V mládí měli na Václava rozhodující vliv jeho starší bratři, zejména prvorozený Josef Václav Frič (1829–1890), známý spisovatel, novinář a politik, založením bouřlivák a revolucionář, k němuž Václav nejspíše vzhlížel, a také v pořadí třetí z bratrů Antonín Frič (1832–1913), v letech 1853 až 1913

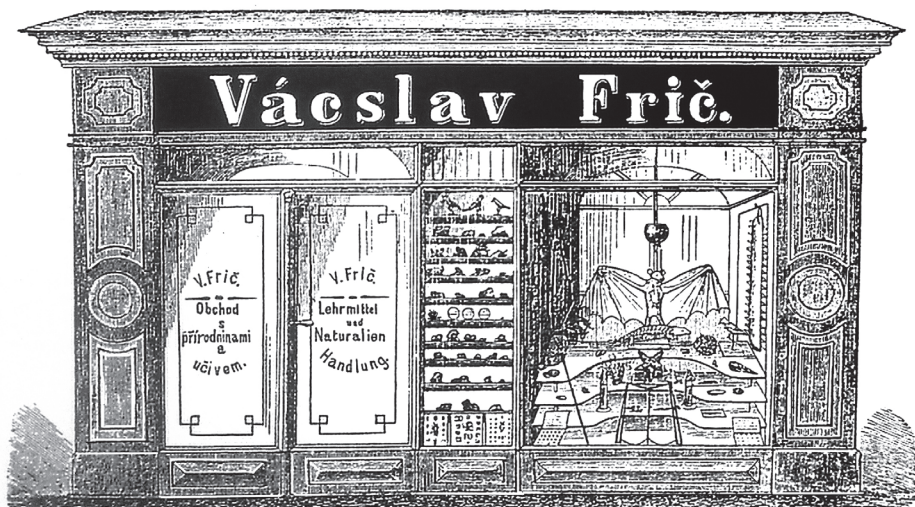

Obr. 1. Václav Frič (1839–1916) na fotografii z roku 1894. Zdroj: Wikimedia Commons.

správce zoologických a paleontologických sbírek Musea Království Českého, dnešního Národního muzea (Štěpánek 1970, Reiling 2000), kde jako výrazná osobnost zanechal nerasmazatelnou stopu (Štěpánek 1970, Sklenář 2001). Jedním z prvních zájmů Antonína Friče byla ornitologie, včetně znalosti preparace ptáků, které se spolu s bratrem nechal v roce 1847 vyučit i mladý Václav (Štěpánek 1970, Spunarová 1994a).

Nejstarší z bratrů, Josef Václav Frič, se v revolučním roce 1848 aktivně podílel na povstání proti absolutistickému rakouskému režimu. Po potlačení povstání byl zatčen a v roce 1851 odsouzen do vězení, z něhož byl propuštěn v roce 1854. Znovu byl zatčen a uvězněn v roce 1858 a v následujícím roce 1859 byl donucen odejít do emigrace, v níž strávil 20 let. Žil postupně v Londýně, Paříži, Berlíně, Budapešti a Záhřebu.

V červnu 1859 přerušil dvacetiletý Václav Frič studia a tajně odcestoval za svým nejstarším bratrem do Londýna, kde mimo jiné navštívil zdejší muzea. Sbíral zde ilustrované katalo-

Ansicht des Ladens in Prag, Wassergasse Nr. 21.

Obr. 2. Obchod Václava Friče ve Vodičkově ulici v Praze, kde firma působila v letech 1862 až 1877 (obrázek z firemního ceníku neznámého data).

gy, pořizoval náčrty a objednával fotografie. V první řadě se ovšem Václav snažil následovat cestu svého bratra revolucionáře. V březnu 1860 se vrátil do Prahy, kde se podílel na protirežimních aktivitách a v roce 1862 na vydání satirické sbírky *April*, čímž si vysloužil stálý policejní dozor (Spunarová 1994a). Od roku 1863 se Václav začal postupně z veřejného působení stahovat a ustupovat ze svého politického radikalismu (Žáček 1935). Důvodem byla jednak deziluze a jednak nutnost zajistit si obživu (Spunarová 1994a).

V této životní fázi měl na Václava velký vliv bratr Antonín, v té době již několik let správce zoologických sbírek Musea království Českého, s nímž pak Václav v následujících desetiletích v mnoha směrech úzce spolupracoval. Oba bratři k sobě chovali vzájemný respekt a poutal je poměrně silný vztah. Václav se věnoval fotografování a ve fotografii viděl cestu, jak prorazit i po finanční stránce. Antonín Frič absolvoval v roce 1860 téměř čtyřměsíční cestu po evropských, zejména přírodovědeckých muzeích. Navštívil také Jižní Kensingtonské muzeum užitého umění v Londýně, kde ho zaujalo zejména „oddělení výuky“ a v něm soubory látek a přírodnin sestavených v prosklených skříňkách se zásuvkami, doplněné sešitem s vysvětlujícími texty.

Snaha finančně se osamostatnit inspirovaná návštěvou londýnských muzeí jak Václavem v roce 1859, tak Antonínem v roce 1860, a asi i podnět od Antonína, vedla k tomu, že Václav začal od léta 1861 sestavovat soubory přírodnin v kazetách podobné těm, které byly představovány v londýnském kensingtonském muzeu. Bratru Josefu Václavovi o tom Václav Frič napsal: „*Obchod náš s Tondou má znamenité vyhlídky, jsem do něho celý zahrabán. Zkrátka bude to Kensinkton! Píšu, považ, teď technologii pro děti k tomu maličkému Museu jako je v Kensinktonu...Pracuju mnoho, abych sobě trochu samostatnosti dobyl...*“ a dále: „*S obchodem to jde dosti dobře a alespoň jsem tu postaven trochu samostatněji. Celé dny se peru s kameny, až v noci trochu pro své vzdělání škrabu, čtu atd.*“ (Spunarová 1994a). Práce na nově založené živnosti Václava zcela pohltila, v lednu 1862 Václav bratrovi napsal: „*Celý den lítám po kupcích, smlouvám, kupuju, prodávám, píšu články, vedu knihy, mlátím kameny, takže mi ani možno není se svými tak kyprými a bujnými jindy přáteli pohovořit.*“ (Spunarová 1994a).

27. 10. 1861 proběhlo u Vojtěcha Náprstka v domě U Halánků (dnes Náprstkovo muzeum na Betlémském náměstí v Praze) setkání osmdesáti českých vlastenců, kterým Antonín Frič

prezentoval výsledky své cesty do Anglie a na kterém se rozhodlo, že celá skupina se příští rok vypraví do Londýna na světovou výstavu. Na setkání v domě U Halánků prezentoval Václav Frič své skříňky s kameny a látkami představujícími některé průmyslové technologie, například výrobu skla. Na stěnách visely naučné plakáty určené k názornému školnímu vyučování (Secká 2017). Za počátek firmy V. Frič bývá obvykle považován rok 1862 (např. Vský 1895, n. 1903, Štěpánek 1970, Sklenář 2001), přestože víme, že s obchodními aktivitami začal Václav Frič již v roce předešlém (Anonym 1879, Reiling 2000).

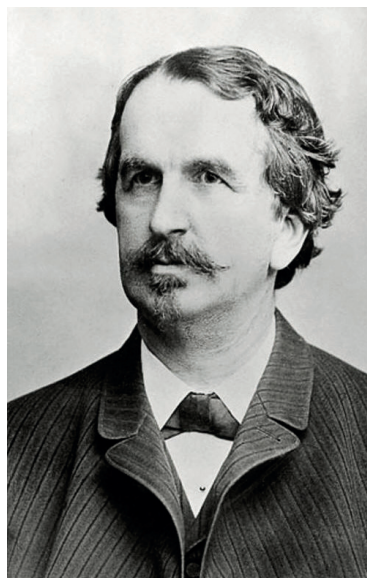
V srpnu 1862 navštívil Václav Frič s českou delegací světovou výstavu v Londýně. Sbíral zde zkušenosti, kontakty a věnoval se obchodu (Spunarová 1994a). V té době už byl Václav Frič ve své práci natolik úspěšný, že se měl se svými učebními pomůckami světové výstavy v Londýně dokonce zúčastnit i jako vystavovatel za rakouské země. K účasti byl vyzván českým místodržitelstvím; příslušná vládní komise ve Vídni však nakonec Fričovy exponáty do Londýna neodeslala (Frič 1863).

Zpočátku sídlil závod s učebními pomůckami V. Frič v pronajatých prostorách ve Vodičkově ulici č. 736 – II (dnes trakt tzv. Hlávkových domů mezi vyústěními ulic Palackého a Jungmannovy ve Vodičkově 736). Podle reklamního letáku z roku 1862 nabízel V. Frič v této době malé krabičky se vzorky nejrůznějších minerálů, horninami, zkamenělinami, dále zvětšené sádrové modely foraminifer, estetické vzorky minerálů, ale i větší soubory minerálů určené pro školy. Dále také kazety s hmyzem, lasturami a koráli, vycpaná zvířata, lihové zoologické preparáty ve skleněných válcích, skříňky se vzorky rohoviny, srsti, vlny, výrobky z nich, hedvábí, mýdlo, vosk, živočišná barviva, různé druhy dřeva, uhlí, lněné látky, 50 druhů papíru, různé druhy obilí, ukázky výrobků ze skla a porcelánu včetně původních surovin a meziproductů vedoucích k jejich výrobě atd. (Spunarová 1994a).

Prostory ve Vodičkově ulici sestávaly ze dvou místností, v nichž V. Frič zároveň i bydlel. Byly v nich dvě skříň s vycpanými ptáky, 10 skříní s hmyzem a zásuvková skříň s minerály a zkamenělinami. V roce 1862 byly v ulicích centra Prahy vylepeny plakáty, které oznamovaly založení Fričova obchodu s přírodninami; ozdobené byly jednoduchými kresbami trilobita a amonita (n. 1903).

Ve Fričově ceníku z roku 1863 jsou již nabízeny také kostry zvířat, sádrové odlitky lidských lebek a lebky orangutana. Závod V. Friče byl budován se značnou odborností, Frič si své znalosti průběžně doplňoval samostudiem a v této praxi pokračoval i v následujících desetiletích. Frič postupně překročil svůj původní cíl zajišťovat metodické pomůcky pro školy a rozšířil svou nabídku tak, aby byla určena i sběratelům a profesionálním přírodovědcům (Spunarová 1994a). Příkladem takového sortimentu mohou být předtištěné etikety k přírodninám vyráběné v několika jazykových mutacích – české, německé, francouzské, polské, anglické a ruské, či předtištěné štítky s číselnými řadami na papíru různých barev, dále pinzety, preparační jehly, lupy, skalpely, špendlíky, savé papíry atd. V roce 1863 získal Frič medaili za prezentaci svých exponátů na festivalu v Linzi (Bumbová 1999, Reiling 2000).

Václav Frič měl blízko k mineralogii, a jak se zdá, byl i do jisté míry aktivním terénním mineralogem. Dokladem je jím učiněný objev minerálu kakoxenu v lomu u Třenic v roce 1863, jehož výskyt nebyl z tohoto naleziště do té doby znám. Frič ovšem po zkušenostech s okolními obdobnými nalezišti jeho výskyt u Třenic předpokládal a po delším úsilí kakoxen v tře-

Obr. 3. Antonín Frič (1832–1913). Zdroj: Wikimedia Commons.

nickém lomu skutečně našel, a to v podobě žlutých jehličkovitých a paprscitých agregátů s limonitem na puklinách droby. Nález popsal v krátkém článku uveřejněném na stránkách časopisu Živa (Frič 1864).

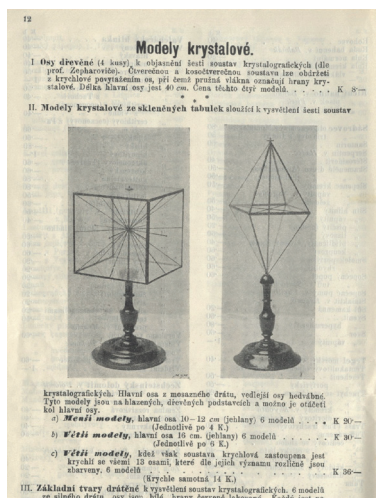
Období rozkvětu firmy V. Frič

V letech 1865 a 1867 se V. Frič zúčastnil průmyslové výstavy v Paříži, přičemž na té druhé získal dvě medaile. V roce 1873 získal ocenění na světové výstavě ve Vídni. Vystavoval také na světové výstavě v Paříži v roce 1878, kde předvedl mimo jiné i kolekce skleněných imitací broušených drahokamů, a získal zde bronzovou medaili v sekci „vychovatelství a vyučování“. Zlatou medaili pak získal za účast na světové výstavě v Paříži v roce 1889. V roce 1891 se zúčastnil i Všeobecné zemské výstavy v Praze (Spunarová 1994a, Reiling 2000). Václav Frič se od mládí věnoval fotografování. Vyrcholením tohoto jeho zájmu bylo v roce 1873 vydání brožury s názvem „Světlotisk (Fototyp)“ (Frič 1873). V roce 1873 se „Václav Frič, obchodník s přírodninami v Praze“ stal členem Klubu přírodovědeckého v Praze (Bernard 1880).

V roce 1874 se Václav Frič oženil s Annou Rottovou (1853–1939), dcerou zakladatele obchodního domu V. J. Rott, s nímž měl šest dětí (Spunarová 1994b, Reiling 2000), Josefa (1875, zemřel devět dní po narození), Marii (1876–1949), Václava (1877–1960), Žofii (1879–1945), Jiřího (1880–1970) a Jaromíra (1884–1960). Roku 1877¹, v dobách největšího rozkvětu, přesídlila firma V. Frič do zvláště k tomu účelu postaveného třípatrového domu ve Vladislavově ulici č. 1544/21a (dnes z části volně prostranství a z části zastavěno zadním výběžkem obchodního centra Quadrio, naproti domu Vladislavova 2053/22) (Anonym 1879, Bumbová 1999).

V. Frič postupně rozšiřoval také nabídku cizokrajného zoologického materiálu. Měl vybudovanou síť zahraničních dodavatelů, cestovatelů, námořníků a sběratelů. Mezi nejvýznamnější Fričovy dodavatele patřil cestovatel Enrique Stanko Vráz (1860–1932). Fričova spolupráce s Vrázem započala roku 1885 a Frič si s ním postupně vybuďoval přátelský vztah (Štěpánek 1960, Spunarová 1994a, Reiling & Spunarová 2005). Vráz dodával Fričovi rozsáhlé zásilky přírodnin z tropické Afriky a později z Jižní Ameriky (Seget 1966).

Zajímavý je doklad uplatnění Fričových exponátů, který je uveden v dopisu E. S. Vráze Fričovi ze 17. 7. 1897, napsaný v Chicagu v USA: „U profesora Baura jsem...byl, zrovna rovnal pěkné skelety v lihu od Vás, které k nemalému překvapení mému (pověřte už zdaleka jsem se divil jejich krásné úpravě) shledal jsem, že mají Vaši osvědčenou firmu.“ (Spunarová 1994a). V devadesátých letech se Frič v dopisech Vrázovi občas zmínil o svých zdravotních problémech (neuralgii). Dalšími Fričovými dodavateli exotické fauny, o nichž víme, byli cestovatelé, lovci a sběratelé Alois Topič (1852–1927; z Austrálie dodával Fričovi vačnatce, ježury a ptakopysky), F. Sykora (dodával faunu z Madagaskaru), Richard Štorch (1877–1927) a Bedřich Machulka (1875–1954; fauna ze severní Afriky) (Seget 1966).

Obr. 4. Ukázka z ceníku firmy V. Frič s nabídkou skleněných modelů znázorňujících krystalové soustavy. Zdroj: soukromá sbírka J. Špalka.

1 V internetovém biografickém slovníku Historického ústavu AV ČR je bez citace uveden letopočet předsídlení Fričovy firmy z Vodičkovy ulice do Vladislavské jako 1871, věrohodnější se ovšem zdá být letopočet 1877 (Anonym 1879, P. 1879).

Obr. 5. Ukázka sádrových modelů krystalů vyráběných a prodávaných firmou V. Frič (doprovodná dokumentace mineralogické sbírky Národního muzea). Foto: D. Velebil.

Obr. 6. Ukázka dřevěných modelů krystalů od firmy V. Frič (doprovodná dokumentace mineralogické sbírky Národního muzea). Foto: D. Velebil.

v roce 1894 podílel na preparaci a instalaci i mnoha dalších větších exponátů v nové budované zoologické expozici Národního muzea, kupříkladu kostry mláďete žirafy (Štěpánek 1970).

Firma V. Frič v 80. a 90. letech 19. století dobře prosperovala a stále rozšiřovala sortiment přírodnin, učebních, preparačních a sběratelských pomůcek. Je doloženo, že Václav Frič mluvil o své firmě jako o „obchodním museu“. Kolik firma zaměstnávala lidí, nevíme, jménem ale známe jednoho z preparátorů závodu, kterým byl na sklonku 19. století botanik a entomolog Karel Polák (1847–1900), původně soukromý úředník (Štěpánek 1970). Ve druhé polovině 60. let zaujaly V. Friče (pod vlivem bratra Antonína) také pravěké kamenné nástroje, s nimiž (a jejich kopiemi), začal rovněž obchodovat. Dovážel je hlavně z Francie (Sklenář 2001). Od přelomu 19. a 20. století měl V. Frič kromě domu ve Vladislavově ulici k dispozici také velké dílny v Hodkovičkách, kde se připravovaly kostry velkých rozměrů (n. 1903).

Minerály a horniny pořizoval V. Frič pro svůj obchod v mnohakusových velkých sériích, aby byl zásoben dostatečně velkým objemem od každého druhu na delší dobu dopředu. Ze zbylých zásob po likvidaci firmy V. Frič v roce 1959 kupříkladu víme, že byl takto zásoben značným množstvím ukázek konkrécí fosforitu z Grigorovky na Ukrajině, volných krystalů epidotu z rakouského Knappenwandu, kusových křišťálů z Alp, krystalů almandinu z Alp či kusového witheritu z Hexhamu v Anglii, dále jeho zásoby obsahovaly ve větším množství také

Od roku 1876 dodávala Fričovi v alkoholu konzervované vzorky mořských živočichů Zoologická stanice v Neapoli. Sklářská dílna Leopolda a Rudolfa Blaschkových z Drážďan dodávala Fričovi skleněné modely některých bezobratlých živočichů (například sasenek či korálů), Frič byl jakýmsi distributorem výrobků této firmy, kupříkladu v roce 1865 zprostředkoval prodej výrobků této sklářské firmy do Leedsu, v jehož městském muzeu jsou dodnes uchovány. Dalším obchodním zástupcem sklářské dílny Blaschka byl od roku 1877 renomovaný americký geolog a obchodník Henry August Ward (1834–1906), mezi nímž a Václavem Fričem lze nalézt mnohé paralely (Reiling 2000). Adolf a Friedrich Zieglerovi z Freiburgu dodávali Fričovi voskové modely embryí. Rudolf Weisker z Lipska dodával voskové preparáty tasemnic; Louis Thomas Jérôme Auzoux z Paříže dodával anatomické modely z papírové hmoty. Od roku 1878 měl Frič svého zástupce v Paříži, kterým byl F. X. Katzmeyer (Reiling 2000).

Václav Frič se významně podílel na získání a preparaci kostry plejtváka myšoka a její instalaci v (dnešním) Národním muzeu (Mazák 1976). Během roku 1888 přicházely postupně části kostry do Fričova závodu, odkud se přemísťovaly do domu U Halánků, kde je Václav Frič s řemeslníky montoval v jeden celek. V roce 1892 přestěhoval V. Frič kostru do nové budovy Národního muzea, kde ji zaměstnanci jeho firmy znovu instalovali do železné konstrukce. V. Frič se

tyto minerály: grafit (Srí Lanka); skoryl (Písek); lepidolit (Rožná); mastek (Rakousko); ozokerit (Ukrajina); „umbra“ (Kypr); beryl (Limoges, Francie); vesuvian (Hazlov); alunit (Muszak, Maďarsko); síra (Wenzen, Německo); enstatit (Kraubat, Rakousko); aktinolit (Sobotín); opál (Zlatá Koruna); opál – hyalit (Valeč); pyrolusit (Horní Blatná); aragonit (Valeč); stroncianit (Hamm, Německo); křemen (Suttrop, Německo); ortoklas (Chodov u Bečova nad Teplou), sanidin (Drachenfels, Německo) a další druhy. Jeho doménou asi nebyly vysoce estetické výstavní ukázky minerálů, vhodné pro muzea a pokročilé sběratele, i když i takové prokazatelně ve svém sortimentu měl (např. antimonit, Japonsko).

Někdy po roce 1905 nabízel V. Frič také kolekce skleněných imitací největších světových diamantů v jejich surové podobě před rozřezáním i vybroušených, které vyráběl František Paclt z Turnova (Bohatý & Velebil 2019). Katalogy a exponáty od Friče, ať už to byly minerály, fosílie, zoologické preparáty, papírové, sádrové a skleněné modely rostlin, živočichů, fosílií, modely krystalů atd. se dostaly do mnoha významných světových institucí, uchovávané jsou například na Harvardově univerzitě v USA, na Univerzitě v Leedsu v Anglii, na Humboldtově univerzitě v Berlíně, na Univerzitě ve Vídni či Univerzitě v Utrechtu (Reiling 2000, Spunarová 2001). Fričovy exponáty jsou také například v muzeích v Uppsale, Cambridgi, Frankfurtu nad Mohanem, Lipsku, Bruselu či Petrohradě (Kolečka & Vlašímský 2020).

Popis závodu V. Frič

Nesmírně zajímavý je barvitý popis Fričova závodu z pera anonymního autora, pedagoga, který nám poutavě přibližuje, jak to ve Fričově firmě vypadalo a chodilo v dobách jejího největšího rozmachu. Text vyšel v roce 1879 hned dvakrát, a to na stránkách časopisů *Beseda učitelská* (ročník 11, č. 21, str. 247–250) a *Vesmír* (ročník 8, č. 20, str. 237–238, č. 22, str. 258–259) (Anonym 1879, P. 1879). Někdy se uvažuje, že autorem textu je známý pedagog, cestovatel a spisovatel Josef Kořenský (1847–1938), který Fričův závod pravidelně navštěvoval (Seget 1966). Podle zkratky „P.“, pod kterou byl text publikován v časopisu *Beseda učitelská*, se ovšem zdá, že jím Kořenský spíše nebyl. Článek je informačně natolik přínosný, že jej zde citujeme téměř celý, jen mírně krácený:

Závod Fričův trvá již od roku 1861. Léta 1859 a 1860 dlel pan Václav Frič po delší dobu v Londýně, kdež zevrubně seznal proslulé museum Kensingtonské. Prostudovav oddělení pro vyučování, jež tam velice bohatě bylo obmyšleno, stal se nadšeným horlivcem pro vyučování věcné a názorné. Vrátil se pak do vlasti, jal se, - jsa podporován v snahách těch svým o přírodní vědy velice zasloužilým bratrem dr. Antonínem Fričem, nynějším profesorem zoologie na universitě a technice a po dlouhá léta kustosdem musejním, - sestavovati sbírky dle vzorů anglických, jež svou praktičností vynikaly a tím, že naše pokročilé učitelstvo již tehdy bylo půdou úrodnou pro moderní názory ve věcech vyučování, rychle se ujímaly a šířily. (...) Jak pražskému obecnstvu povědomo jest, nalézal se dříve závod Fričův s přírodninami ve Vodičkově ulici. Avšak místnosti k účelu tomu najaté nedostačovaly rozměrům obchodu, pročež přesídlil se p. Václav Frič před

Obr. 7. Průčelí domu ve Vladislavově ulici v Praze, v němž v letech 1877–1959 sídlila firma V. Frič včetně dílen, skladů, obchodu a bytu rodiny (obrázek z firemního ceníku neznámého data).

Obr. 8. Skleněné imitace slavných broušených diamantů prodávané firmou V. Frič (doprovodná dokumentace sbírky broušených drahých kamenů Národního muzea, dar Adalbert Wraný). Foto: D. Velebil.

2 lety se závodem svým do vlastního domu ve Vladislavově ulici. Málo který Pražan, ať již věci znalý nebo neznalý, projde Vladislavovou ulicí, aby se u výkladní skříně obchodu toho nezastavil. Skutečně mnozí jdou i schválně okolo, aby se podívali, není-li ve výkladu opět něco nového. Viděti tam lze povždy krásné nerosty, zdařile vycpané ptáky, cizí i domácí, a jiná zvířata. Za mého pobytu na příklad byl vystaven k vycpání připravený památný bezkřídlý pták Apteryx Oweni z Austrálie, jehož objevení na začátku tohoto století nemalou senzaci bylo vyvolalo. Dosud jest pták ten velkou vzácností i ve velkých ornitologických sbírkách, neboť ornitologové domnívají se, že i v Austrálii bude brzy vyhuben. Mezitím, co jsem s uspokojením na toho znamenitého, celkem ovšem velmi neúhledného tvora pozíral, prohlížel si vedle mě stojící prostý dělník tlamu žraločí, marně asi přemýšleje, kterému zvířeti náleží. Podivením naplnila pak zajisté každého vystavená tam rozličná mořská zvířata a sladkovodní měkkýši, věrně ze skla napodobení. Pro svou správnost a pravdivost jsou preparáty tyto v skutku obdivu hodny. Nejkrásnější z nich jsou medusy, které svou průsvitavostí a věrností tvarů a barvy zdají se býti tvory skutečnými.

Při stavbě domu, ve kterém nyní závod Fričův jest, byl brán již v plánu zřetel ke všem místnostem, jakých zařízení obchodu takového vyžaduje. Z krámu, - kde jen drobný prodej se obstarává a zásylky expedují, z přírodnin pak hlavně jen vycpaná zvířata se nalézají, - vstoupíme do pracovny, kde kostry a líhové preparáty se připravují a rozličné hrubší práce vykonávají. Vedle pracovny jest prostranný klenutý pokojík, v němž podél stěn až do stropu na policích seřaděny jsou hotové líhové preparáty, z nichž zejména členovci pavoukovití a tasemnice úhlednou úpravou vynikají. Kromě rozličných preparátů z vývoje hmyzu byl mi též ukázán velmi krásný preparát líhový, znázorňující vývoj včely kterému jsem se, pokud dokonalosti úpravy týče, dosti vynadivit nemohl. Uprostřed téhož pokojíku stojí velké skříně a četné škatule se zásobami hmyzu ve statisících exemplářích a několika stech menších skříních. Byly mi tu ukazovány sbírky hmyzu velmi pečlivě vzhledem k druhům, které ve školních knihách uvedeny jsou, velmi poučné sestavené, vůbec sbírky všech rozměrů, stačící pro malé začáteční entomology jakož i pro kabinety vysokých škol. Zvláště krásná je sbírka základní, obsahující každý důležitý rod hmyzu, tudíž všechny druhy, jež Leunis ve svém výborném spise Synopsi uvádí.

Uveden byv do rozsáhlých, plynem osvětlených prostranných sklepů, byl jsem překvapen, jak důmyslně tam vše zařízeno jest. V jednom sklepe, polovičku prostory celého domu zajímavajícím, jsou druhy nerostů takových, jichž velké zásoby se chovají, pak horní a silurské zkameněliny.

Každá bedna, jichž tam na sta jest, má nápis a číslo, tak že okamžitě každý nerost v tom neb onom formátu naléztí lze. Jaké množství nerostů a hornin tam nahromaděno jest, o tom čtenář učiní ponětí, uvedu-li za příklad 700 kilo antracitu se Sev. Ameriky, ve čtyřech bednách uložený, pak 500 kilo rumělký z Almadenu aj. Ve druhém rovněž tak rozsáhlém sklepě jsou systematicky seřaděny všechny nerosty, které v Pokorného učebné knize uvedeny jsou a po kterých též největší poptávka jest. Kromě minerálů viděl jsem tam ohromné zásoby zvířat v líhu uschovaných. Každý řád má své oddělení. Tu jsou ryby, tu plazi, tam měkkýši atd. Velké množství láhví činí zvláštní oddělení, obsahující neurčená, originálními zásilkami obdržena zvířata ze všech konců světa. Odbornému znalci poskytly by zásoby ty velký materiál ke studování, neb není pochybností, že by našel tam zvířata, která dosud snad ani popsána nejsou.

Když jsem si prohledl dolejší místnosti, uveden jsem byl na půdu, která jest upravena ve světlé prostranné skladiště pro věci méně těžké; i tam shledal jsem opět též systematický pořádek. Místnost ta jest rozdělena na několik přepažených oddělení. Jedno z nich je věnováno pouze kostrám. Tam jest uloženo na tisíce koster zvířecích, druhů přerozličných. Ze vzácnějších živočichů bud'te jmenováni: ptakopyskové, ježury (echidny), klokani, mravenečníci, poloopice apod. Největší zásoby koster udržují se od těch druhů, jež školám nejdůležitější jsou, jako kostry koček, psů, krys, hadů, ještěrek a p. Koček jest tam (jak mi praveno bylo) více než 200 kusů, nemnoho méně psů a ještě více krys. Jiné oddělení jest věnováno nerostům vzácným, většinou krystalovaným. Bedničky, jichž čísla přes tisíc dostupují, jsou opět dle systému spořádány. Pan V. Frič věnuje jakožto výborný znatel a milovník nerostů tomuto odvětví svého obchodu péči největší. Jako způsobí otec malému hochu velkou radost, koupí-li mu levnou sbírku nerostů nebo hornin v podobě malé knížky, v níž nejdůležitější typy, pokud v tak úzký rámeček vpraviti se dají, zastoupeny jsou, tak najde v tomto skladišti i skutečný mineralog ke svému potěšení nerosty druhů nejvzácnějších a tvarů nejza-

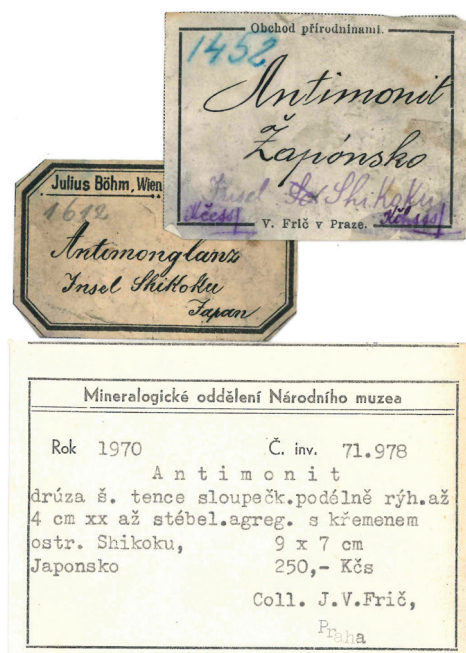
Obr. 9. Karikatura Jaromíra Friče (1884–1960), na níž si prohlíží předměty ve svém „obchodním muzeu“. Zdroj: Bumbová (1999).

Obr. 10. Dům, v němž sídlila firma V. Frič ve Vladislavově ulici v Praze, na fotografii z roku 1965, tedy po zrušení firmy a nedlouho před jeho zbožením. Foto. K. Seget (in: Seget 1966).

Obr. 11a. Antimonit, Saijo, Japonsko, 9 x 7 cm velká drúza sloupcovitých krystalů (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N71987, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

Obr. 11b. Etikety antimonitu P1N71987. Vzorek zakoupil V. Frič u renomovaného vídeňského obchodníka s minerály Julia Böhma.

otevřeny. Obsahem první byl jsem vskutku překvapen: Neméně než čtyři šimpansové objevili se zrakům mým. Z jiné bedny byli vyňati dva hulmani (*Semnopithecus Entellus*), posvátné to opice Hindův. Zvláště zajímavá zásilka australská obsahovala klokany, ptakopysky, obrovské ještěry a malé vaknaté ssavce. V jiné bedně zase byla rozličná zvířata z Afriky a Ameriky. Z těchto by mi byl býval nejmilejší pěkně zachovalý lenochod dvouprstý (*Chopulus didactylus*) a kůže bobra,

jímavějších. Odtud se běře materiál pro sestavování větších sbírek. Lastury mají opět své oddělení. Všechny druhy, které v Pokorného přírodopisu uvedeny jsou, jsou červeně označeny. Jiné, veliké oddělení vyměřeno jest zkamenělinám všech útvarů systematicky spořádaným, jiné korálům, jiné sádrovým odlitkům atd. Odlitky ze sádry zhotovují se tu velmi dokonale. Jsou to předměty velmi rozmanité, jež se tímto způsobem znázorňují. Zuby mamuta, mastodonta a jiných pravěkých zvířat, předpotopní ještěrky *Ichtyosaurus*, *Pterodactylus* a p. Mimo to zhotovují se tu pěkné modely foraminifer, otisky krásných trilobitův a zkamenělých rostlin. Nejvíce pak lejí se hráně (= modely krystalů; pozn. autora), jichž sbírka 250 tvarů čítá. Jak pečlivě a vědecky přesně sbírky ty sestaveny jsou, ví každý, kdo si takovou sbírku koupil, ze zkušenosti. Neméně dokonalé jak odlitky ze sádry jsou některé modely z papír-maché, kupř. Radiolarie. Preparáty ty jdou, jak se mnou sděleno bylo, nejvíce do cizozemska, kdež se největší oblibě těší. Pokud jsem v tom oddělení meškal, byly právě lity a fermežovány rozličné imitace starožitností. Budou to sbírky starožitností z doby předhistorické pro školy. Jest to opět podnik nový, činnost Fričovu charakterizující, že až stávající odbory pořádek zdokonaluje, mimo to i nové podniky vyhledává a do života uvádí. Seznal jsem vůbec, že v závodě tom ke všem odvětvím názorného vyučování největší zřetel se běře a že není jediného odboru ve vědách přírodních, kterému by bohatý ten závod nevyhovoval.

Vrátiv se opět dolů, nalezl jsem právě několik zásyvek z rozličných míst pocházejících. Z jedné bedny čpěla velmi pronikavě kyselina karbolová. Tázaje se, co obsahuje, byl jsem pozván, abych posečkal, než bedny budou

u níž byla přivázána lebka překrásného hlodavce toho. Z jiné bedny byla vyňata neoškrábaná, tj. surová kostra hyény a pštrosa. Při poptávce, co se v oněch velkých, plechových, hermeticky uzavřených krabicích nalézá, bylo mi řečeno, že obsahují samá mořská zvířata z Terstu: ryby, raky, měkkýše apod. věci v líhu. Též přinesl listonoš košíček s čerstvými zvířaty mořskými, mezi nimiž aktinie, ježci, několik lastur a ascidie. Že jsem přišel v čas tak příležitý, kdy bedny ze všech dílů světa rozbalovány byly, jest mi přičítati ovšem jen náhodě a pak i té okolnosti, že bedny takové obyčejně asi týden po zásilce nechávají se ležeti, až jest jich více pohromadě; pak se najednou vybalují a věci z nich na svá místa se dávají, čímž se celý den ztráví. Jeť k takovému vybalování potřebí množství líhem naplněných nádob, do kterých se nejmožší z předmětů těch ukládají. Bylo tu i několik jiných zásilek, které se neotevřely; bylo to na 300 kilo pařížského cerithiového vápence a velký sud úbělu z Italie. Na dvoře se právě skládalo pět z červeného, bíle pruhovaného pískovce tesaných schodů, které se během času roztlukou na formaty pro školní sbírky jakožto pestří triasový pískovce z Frankobrodu.

Mezi tím, co jsem si ještě jiné věci prohlížel, odbily právě čtyři hodiny, a tu se přihrnula hrstka chlapců rozmanité věci žádajících. Největší poptávka, jak jsem si povšiml, byla po nerostech: Ten chtěl kousek magnetovce. Onen bělobu a jiný se vykazoval celou listinou svých přání. Viděl jsem, že za málo peněz, za 5, 10 kr. odnesl si každý hromadu malých kousků nerostů, k nimž, přál-li si, ku každému lístek s jménem obdržel. Jiný, maje čtyřkrjecar v ruce, ptal se hlasem chvějícím, „zač je Herkules“. Když mu bylo řečeno, že Herkules stojí 20 zl., zarazil se a odvětil: „Nuž, tak mi dejte roháče.“ Pro jednotlivý prodej malých kousků nerostů, jež studujícím nejlépe se hodí, jelikož skoro všechny obsaženy jsou v knize Pokorného, jest zařízena zvláštní skříň s 36 velkými šuplaty, v níž všechny druhy podle abecedy srovnány jsou. Jest to vůbec velká výhoda pro hochy, že si mohou poznenáhlu zaříditi slušnou sbírku nerostů, anebo, má-li který jakou, že si může jednotlivými druhy doplňovati. Když šumot hochů utišil, byla expedována velká zásilka přírodnin ministerstvu vyučování v Rusku pro reálné školy v Iwanowo-Wosnesensku v gubernii Wladimírské. Jedna z těch beden měla číslo 5981, byla to totiž 5981. bedna, která od počátku obchodu byla expedována.

Seznámiv milého čtenáře se zajímavou činností, jaká se jeví v závodě Fričově, a podav mu zároveň i malý obrázek o veškerém zařízení, nemohu opomenouti zmíniti se o sbírkách imitací drahokamů, jež mi posléze ukázány byly, a které předčí všechny podobné, jaké jsem kdy z oboru toho viděl. Bohužel nelze, aby nejkrásnější z imitací těch byly dávány do skříně výkladní, jelikož zaprášením a sluncem vnitřek etuí by velice trpěl. Všude na výstavách dostalo se jim čestného uznání, a právě za mé přítomnosti byla jedna taková sbírka připravena na odeslání na světovou výstavu do Sydney v Australii.

Jaké oblíbě se Fričův závod v cizině těší, tomu nasvědčují nejlépe i četné korespondence ze všech civilizovaných zemí tam denně docházející. Nelze upřít, že rozkvětu podniku toho nebylo zapotřebí jen pouhého důmyslu, nýbrž i přebohaté zkušenosti obou Fričův, Václava i Antonína, nabytých častými cestami po celém kontinentu i za okeánem, a rozsáhlého vědeckého vzdělání, které spojeno jsouc s láskou, neúnavnou pílí a obětavostí k věci, dobylo závodu Fričovu zaslouženého všestranného uznání a obecné pochvaly.

Úpadek a konec firmy V. Frič

Václav Frič zemřel 10. 6. 1916; pohřben byl na Olšanských hřbitovech (hřbitov III, odd. 4, m. 235). Po jeho smrti převzal firmu, vedenou i nadále pod značkou V. Frič, jeho nejmladší syn Jaromír Frič (1884–1960). Nebyl ani zdaleka tak zdatným organizátorem a obchodníkem jako jeho otec, nicméně i nadále kupříkladu udržoval kontakty s cestovatelem E. S. Vrázem (Spunarová 1994a, Bumbová 1999). Obchod, jak se zdá, byl udržován díky bohatým skladovým zásobám nashromážděným Václavem Fričem. Podle svědectví mladších příbuzných miloval Jaromír Frič přírodovědné sbírky v obchodě a ve skladech tak silně, že se předmětů jen nerad zbavoval prodejem. V největší oblíbě měl zoologické preparáty, zejména vycpaná zvířata, která často ošetřoval a konzervoval. Dům ve Vladislavově ulici se spíše než velko-

Obr. 12. Realgar, Alšar, Severní Makedonie, hrubě zrnitý, 14 × 9 cm velký agregát (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N72105, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

Obr. 13. Argentit, Příbram, Čechy, 1 cm velký krystal v dutině kalcitu (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N72030, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

kde zájmy Národního muzea zastupovali právě Štěpánek s Tučkem, rozhodlo, že celé Fričovy sbírky budou předány Národnímu muzeu s tím, že muzeum přidělí nepotřebné multiplikáty školám a jiným muzeím (Štěpánek 1970).

Tříděním a přebíráním sbírek se zabývali pracovníci zoologického a mineralogického oddělení po několik let. Zoologové ocenili množství vzácných druhů, které se ve Fričově závodě nacházely, mnohé preparáty však už byly většinou zašlé. Zoologické exponáty přebírali zvláště k tomu účelu nově přijatí preparátoři Jan Jindra, který začal s pracemi v lednu 1959 a o něco později ještě Václav Pflieger. O. Štěpánek později vzpomínal: „*Čím hlouběji jsme vnikali do tajemných prostor firmy, tím jsme více žasli nad bohatstvím, které se tu našemu ústavu tímto darem dostalo. Objevováním skutečných vzácností byli jsme trochu odměněni za namáhavou fyzickou práci s tím spojenou. Byla to snad největší akvizice zoologického oddělení za celou dobu jeho existence.*“ (Štěpánek 1960, 1970).

Minerály a horniny se nacházely především ve sklepních a půdních prostorách a byly značně zaprášené, často netříděné nebo jen nakupené na hromádách. Tříděním a balením minerálů a hornin se zabýval nejprve Petr Láznička (od ledna 1960 do konce roku 1963) a po něm Eva Pacovská (od dubna 1963 do konce roku 1965; v NM pracovala v letech 1963–

obchodem stal postupně jakýmsi rázovitým osobním muzeem Jaromíra Friče.

V roce 1946, ve svých 62 letech, se Jaromír Frič po patnáctileté známosti oženil s Annou Kopeckou. Manželé bydleli v bytě ve Vladislavově 21a, nad obchodem, ve kterém pracovala jediná zaměstnankyně firmy slečna Linhartová (Bumbová 1999). Na sklonku roku 1958 se Jaromír Frič rozhodl firmu zrušit a skladové zásoby předat státu. Za to mu byl státem vyměřen zvláštní důchod (Štěpánek 1960, Štěpánek 1970, Kouřimský 1960, Tuček 1978, Bumbová 1999). Jaromír Frič zemřel 23. 4. 1960 v domě ve Vladislavově ulici č. 21a (Bumbová 1999). Jeho manželka Anna bydlela v domě až do roku 1978, poté, patrně v roce 1979, byl dům v souvislosti s výstavbou stanice metra B Národní třída, zbourán.

Sklady firmy V. Frič byly po předání státu plné nejrůznějších předmětů uložených ve sklepních prostorách, v přízemí a na půdě domu. Otakar Štěpánek (1903–1995), vedoucí zoologického oddělení Národního muzea (v letech 1953–1969), a Karel Tuček (1906–1990), vedoucí mineralogicko-petrologického oddělení (v letech 1939–1976), ocenili po letmé prohlídce fričovské sbírky ve Vladislavově ulici na dva miliony tehdejších korun, ale jak se později ukázalo, jejich vědecká cena byla daleko vyšší (Štěpánek 1970). Ministerstvo školství a kultury po několika poradách,

1987). Práce to byla náročná a zdlouhavá. Geolog Petr Lázníčka (*1936) vzpomíná, že třídění minerálů a hornin v likvidovaném Fričově závodě se jako pro tento účel zvláště najatý externí pracovník Národního muzea věnoval dva dny v týdnu. Ve sklepních prostorách se za dlouhá desetiletí usadila na volně uložených kamenech jeden až dva cm silná vrstva sazí a prachu. Lázníčka kameny třídil, čistil, vybíral vzorky vhodné pro muzeum, které balil do novinového papíru a ukládal do dřevěných bedýnek, mnoho materiálu ovšem bylo na místě rovnou vyhozeno (Lázníčka 2021, osobní e-mailové sdělení).

Celkem bylo vytrženo asi 1500 normalizovaných dřevěných bedniček minerálů a hornin. Z tohoto množství bylo pouze 122 bedniček obsahujících asi 9000 kusů minerálů vylčeno pro Národní muzeum (přírůstek P1P 45/64); většina vytržitého materiálu byla prostřednictvím Ústavu pro další vzdělávání učitelů v Praze předána školám pro potřeby výuky (Tuček 1978).

V roce 1965 projevila o prostory domu ve Vladislavově ulici 21a bývalé firmy V. Frič Československá televize. O Štěpánek a K. Tuček jednali v tomto roce s ředitelstvím televize o výměně prostor ve Vladislavově za čistší prostory v ulicích Londýnská a Rumunská, které byly blíže budově Národního muzea na Václavském náměstí. Z toho vyplývá, že Národní muzeum zřejmě disponovalo nejen předměty bývalé firmy V. Frič, ale i její budovou. Do Londýnské a Rumunské pak, jak se zdá, putovaly především zoologické objekty (Štěpánek 1970).

Ještě v roce 1978, nedlouho před stržením budovy, byli do domu ve Vladislavově povoláni pracovníci Národního muzea, aby převzali několik zoologických preparátů, které zbyly na půdě domu. Za zoologické oddělení to byl Vratislav Mazák (1937–1987), jinak autor publikace o výše zmiňované kostře „velryby“ v Národním muzeu (Mazák 1976) a k němu se připojil paleontolog Vojtěch Turek (nar. 1949, od roku 1972 doposud kurátor paleontologického oddělení NM) v očekávání, že mezi zbylými předměty by mohly být také zkameněliny. Podle svědectví V. Turka (Turek 2022, osobní sdělení) se na půdě budovy nacházelo menší množství zoologických předmětů a jedna „nevábně“ vyhlížející bedna s kameny, v níž Turek objevil mimořádný vzorek stříbra z německého Freibergu (až 4 cm velké trsy drátů na kalcitu), který vzápětí (přesně 6. 10. 1978) předal pracovníkům mineralogicko-petrologického oddělení, konkrétně Jiřímu Kouřimskému. Vzorek byl zapsán pod přírůstkovým číslem P1P 100/78 a v následujícím roce 1979 jej další mineralog NM Jaroslav Švenek zaevidoval pod inventárním číslem P1N 63921. Poté byl vzorek stříbra až do roku 2011 vystaven ve stálé mineralogické expozici. Od roku 2020 je opět vystaven i v té současné.

Obr. 14. Wulfenit, Příbram, Čechy, skupina až 5 mm velkých krystalů, velikost vzorků 4 × 3 cm (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N73739, ex V. Frič). Foto: D. Velebil .

Minerály z obchodu V. Frič ve sbírce Národního muzea

Národní muzeum kupovalo minerály od Václava Friče již od počátku existence jeho firmy, tj. v době, kdy mineralogickou sbírku spravoval slavný geolog Jan Krejčí. Ten byl kustodem muzejní mineralogické sbírky v letech 1851 až 1869. Za Krejčího byly minerály nakupovány zejména v letech 1865–1866 a 1869, celkem to bylo 16 inventárních položek, mezi nimi například v roce 1865 fluellit, St. Austell, Cornwall, Anglie (inv. č. P1N 1290, velikost vzorku

4 × 3 cm) a v roce 1866 grosulár, San Piero in Campo, Elba, Itálie (inv. č. P1N 2711, drúza oktaedrických krystalů, velikost vzorku 10 × 7 cm, koupě za 8 zlatníků).

Také za správcovství Emanuela Bořického (kustodem mineralogické sbírky 1869–1881) byly od Friče kupovány minerály, a to zvláště v letech 1870 až 1872, celkem to bylo 52 inventárních položek, mezi nimi například v roce 1881 klinochlor – kočubejit, Ufalejskaja dača, Ural, Rusko (inv. č. P1N 2886, drúza fialových lesklých tabulkovitých krystalů na chromitu, koupě za 18 zlatníků!).

Dalším přednostou muzejních mineralogických sbírek byl Karel Vrba (správcem sbírky 1882–1922). Ten vybudoval v letech 1891 až 1895 v nové budově Národního muzea na Václavském náměstí rozsáhlou mineralogickou expozici. Vrbova instalace byla velmi populární pro své estetické pojetí a trvala až do roku 2011, kdy byla historická budova Národního muzea vyklizena kvůli chystané generální rekonstrukci objektu.

Také Vrba nakupoval minerály u Václava Friče, i když ne nijak hojně, mezi lety 1887 až 1914 to bylo celkem 15 inventárních položek, mezi nimi například v roce 1902 celestin, Vadi el Tih, Egypt (inv. č. P1N 1865, 11 × 8,5 cm velká drúza šedobílých, až 3,5 cm dlouhých sloupcovitých krystalů na vápenci, koupě za 20 rakouských korun; dnes vystaven ve stálé expozici na Sále minerálů), v roce 1905 zlato, Rosia Montana, Rumunsko, 9 × 7,5 cm (inv. č. P1N 127, koupě za 200 K; dnes vystaven na Sále minerálů), v roce 1908 mikroklin, Pikes Peak, Colorado, USA (inv. č. P1N 3277, volný modrozelený sloupcovitý krystal velikosti 10 × 8 × 6 cm; dnes vystaven na Sále minerálů) a v roce 1911 rubelit, Maharitra, Madagaskar (inv. č. P1N 2515, volný, růžový, lesklý sloupcovitý krystal velikosti 4 × 3 cm, ukončený, koupě za 60 rakouských korun; dnes rovněž vystavený ve stálé expozici na Sále minerálů). Celkem bylo v letech 1865 až 1914 (tedy v době,

Obr. 15. Pyrrargyrit, Příbram, Čechy, 1,5 cm velký krystal na křemenu, velikost vzorku 3 × 2 cm (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N72207, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

Obr. 16. Pyrolusit, Ilmenau, Německo, paprsčitý agregát velikosti 19 × 11 cm (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N73361, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

kdy ji vedl osobně Václav Frič) od firmy V. Frič pro muzeum získáno 83 ukázek minerálů. V roce 1882 zakoupilo muzeum od V. Friče celotvar rumunského meteoritu Mociu o hmotnosti 263 g.

Také v době vedení firmy Jaromírem Fričem od něj Národní muzeum nakupovalo pro své sbírky minerály. Za spravování mineralogické sbírky Ludmilou Slavíkovou (vedoucí mineralogického oddělení Národního muzea 1922–1939) a posléze i za vedení Karlem Tučkem (od roku 1939) bylo v letech 1923 až 1947 od firmy V. Frič získáno celkem 90 ukázek minerálů. Většina jich byla zakoupena, některé byly muzeu darovány. Mezi ukázkami z této doby vynikají především valentinit, Příbram, Čechy, 9 × 5 cm (inv. č. P1N 29424, koupě v roce 1938 za 2000 K; dnes vystavený ve stálé expozici); bis-

mut, Mevrillo, Bolívie, 7 × 5 cm (inv. č. P1N 32251, koupě v roce 1940 za 100 K; dnes vystavený ve stálé expozici na Sále minerálů); scheelit, Obří důl, Čechy, 23 × 16 cm (inv. č. P1N 33805, koupě v roce 1941 za 900 K, asi vůbec největší a nejbohatší ukázka tohoto minerálu z Obřího dolu a také doklad, že i Jaromír Frič dokázal pro svou firmu získat zajímavé akvizice; vzorek je dnes rovněž vystavený na Sále minerálů). V roce 1936 byly od Jaromíra Friče zakoupeny dva kusy ukrajinského meteoritu Knjahynja (128 a 193 g).

Ještě v roce 1957 daroval Jaromír Frič muzeu velkou ukázkou descloizitu s Namibie (P1N 40572, velikost 20 × 14 cm) a v roce 1959, tedy nedlouho před svou smrtí, antimonit z Japonska (20 cm velká drúza až 10 cm dlouhých sloupcovitých krystalů, Saijo, Japonsko (inv. č. P1N 43299; dnes vystavený na Sále minerálů) (Velebil 2022).

Minerály z likvidace Fričova závodu (přírůstek P1P 45/64) pak postupně v letech 1969 až 1974 evidovali Eva Pacovská a Karel Tuček. Do mineralogické sbírky nakonec zařadili celkem 2558 položek minerálů z této rozsáhlé akvizice (inventární čísla P1N 71882 až 74449). Mezi nimi vynikají zejména ukázky sylvanitu, telluru a hessitu z Rumunska, antimonitu z Japonska, argentitu, pyrargyritu a wulfenitu z Příbrami, proustitu z Jáchymova, celestinu ze Slovenska (Špania Dolina), krokoitu z Ruska (Berezovsk), realgaru z Makedonie (Alšar) či pyrolusitu z Německa (Illmenau) (Velebil 2022).

Kromě minerálů bylo z materiálu likvidované firmy V. Frič zařazeno do sbírky meteoritů několik úlomků a odřezů meteoritů Magura, Vaca Muerta, Ochansk, Quenggouk, Long Island a Kautusk, do sbírky tektitů 169 kusů českých a moravských vltavínů a do sbírky drahých kamenů celkem 28 položek broušených drahých kamenů.

Geolog Petr Lázníčka se domnívá, že soubor zajímavějších vzorků, zaevidovaných do mineralogické sbírky Pacovskou a Tučkem, byl z domu ve Vladislavově ulici převzat ještě v roce 1959, tedy předtím než začal sám na třídění kamenů v likvidované firmě pracovat (od ledna 1960), protože za jeho působení se již v domě nacházely jenom velké objemy méně výrazných multiplikátů kusových ukázek minerálů a horniny (Lázníčka 2022, osobní e-mailové sdělení). Horniny z likvidace Fričova závodu byly do sbírky Národního muzea zaevidovány pod přírůstkovým číslem P1P 10/66. Bylo to 40 beden hornin včetně menšího množství minerálů a zkamenělin. Z tohoto souboru bylo v roce 2018 zaevidováno 26 ukázek do petrologické sbírky a zbytek byl převeden do doprovodné dokumentace této sbírky.

Ještě v letech 2015 až 2022 bylo z doprovodné dokumentace mineralogické sbírky vybráno a do mineralogické sbírky zaevidováno dalších 47 položek minerálů, pocházejících v některých případech zcela jistě a v jiných případech velmi pravděpodobně z likvidace firmy V. Frič. V doprovodné dokumentaci mineralogické sbírky je uloženo také několik stovek sádrových modelů krystalů prodávaných firmou V. Frič a v doprovodné dokumentaci sbírky broušených drahých kamenů jsou skleněné modely slavných surových i broušených diamantů, které do muzea přišly s pozůstalostí Adalberta Wraného (Bohatý & Velebil 2019), původně ale zakoupené od V. Friče.

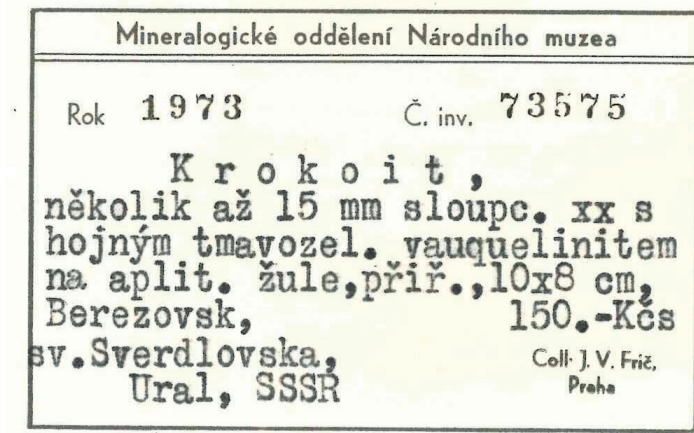
Od roku 2020 je ve stálé expozici systematické mineralogie v Národním muzeu, zvané Sál minerálů, vystaveno celkem 43 ukázek převážně zahraničních, ale i několika českých minerálů, pocházejících od firmy V. Frič. Z tohoto množství jich bylo 11 získáno v letech 1866 až 1911 (čtyři z nich zmíněny výše), tedy ještě v době Václava Friče, dalších osm bylo získáno v letech 1936 až 1959 od Jaromíra Friče (čtyři uvedeny výše) a zbylých 24 ukázek pochází až z likvidace závodu V. Frič.

Fričův souputník a konkurent Alois Kreidl

Obchod Václava Friče nebyl ve druhé polovině 19. století jediným svého druhu působícím v Praze. Od 50. let 19. století (tedy ještě před Fričem), patrně až do roku 1916 či možná ještě o něco déle (1921?), byl v Husově ulici č. 7 obchod s učebními pomůckami Aloise Kreidla (Wraný 1896). Hlavním sortimentem, který Alois Kreidl nabízel, byly laboratorní pomůcky a přístroje (Wilson 2022) a také zoologické preparáty (Thon 1899). Kreidl byl dokonce přímo

Obr. 17a. Krokoit, Berezovsk, Rusko, skupina až 1,5 cm velkých krystalů (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N73575, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

Obr. 17b. Etikety krokoitu P1N73575.

výrobce laboratorních aparatur. Podle ceníku z roku 1900 zněl název jeho firmy (v překladu z němčiny) „C. k. soukromá továrna na vědecké přístroje, přístroje a přípravky pro chemii, bakteriologii a mikroskopii“. Příkladem jednoho z jeho výrobků je jednoválcová vakuová pumpa (Wilson 2022). Spíše vedlejším sortimentem byl prodej minerálů a meteoritů (Wrany 1896), přestože je zřejmé, že Kreidl dokázal sehnat a nabízet vzácné druhy minerálů i excelentní estetické vzorky. Jedním z jeho obchodních partnerů byl například významný americký obchodník s minerály Lazard Cahn (Wilson 2022). Ve sbírce Národního muzea je od Kreidla nejméně (tedy prokazatelně) 253 vesměs vysoce hodnotných ukázek minerálů zakoupených Karlem Vrbov v letech 1889–1916/resp. 1921? (v předchozím období nebývají původci akvizic vždy doloženi).

Tak například v roce 1902 zakoupilo muzeum od Kreidla tyto vzorky: platina, Nižnij Tagil, Rusko, 138 K (P1N 60 – od roku 2020 vystaven ve stálé expozici na Sále minerálů); zlato, Transvaal, JAR, 160 K (P1N 138); brookit, Nilltal, Rakousko, 180 K (P1N 864 – dnes vystaven); atacamit, Burra-Burra, Austrálie, 120 K (P1N 1313 – dnes vystaven); topaz, Murzinka, Rusko, 200 K (P1N 2471 – dnes vystaven); smaragd, Snarum, Norsko, 200 K (P1N 3194), v roce 1907: olivenit, Redruth, Anglie, 144 K (P1N 2232); rubelit, Pala, USA, 156 K (P1N 2528), v roce 1910: topaz, Adun-Čolon, Rusko, 250 K (P1N 2468), v roce 1912: topaz, Minas Gerais, Brazílie, 800 K (P1N 19570) a v roce 1915 unikátní ukázkou tsumebitu z Tsumebu v Namibii za 40 K (P1N 18948). Ve sbírce meteoritů Národního muzea je 12 meteoritů od Kreidla, mezi nimi 50 × 35 cm velká deska železného meteoritu Gibeon zakoupená v roce 1914 za 1590 K. Na nákup byly využity peníze z odkazu Bohuslava Jiruše; v roce 1902 byla z tohoto fondu přidělena mineralogickému oddělení vysoká částka 10 600 K. Již v roce 1902 zakoupil K. Vrba od Kreidla 20 ukázek minerálů a v následujících letech 1903 až 1916 dalších 169 mineralogických vzorků s tím, že mnoho z nich Vrba vystavil ve stálé mineralogické expozici (Velevil 2013). Nejvíce minerálů bylo od Aloise Kreidla zakoupeno v roce 1910, a to konkrétně 68 kusů. Kvalitu vzorků od Kreidla dokládá fakt, že i v dnešní stálé mineralogické expozici (Sál minerálů) je od roku 2020 vystaveno celkem 53 mineralogických ukázek pocházejících od tohoto obchodníka (tedy o něco více než od firmy V. Frič).

Závěr

Václav Frič se svým působením zcela jistě zasloužil o rozvoj přírodovědeckého bádání a vzdělanosti v evropském regionu. Jeho obchod dosáhl velkého renomé. Bohatá činnost firmy V. Frič se zapsala do dějin přírodovědy a není snad na světě významného přírodovědného muzea, které by nemělo ve svých sbírkách nějaké exponáty od Friče.

Sortiment nabízený firmou V. Frič byl až neuvěřitelně široký a pestrý. Zdá se, že prvotní snahu dodávat do škol kazety demonstrující průmyslové výrobní procesy (např. výrobu skla či porcelánu) Václav Frič postupně opustil a zaměřil se zejména na přírodniny s tím, že jeho doménou se staly velmi esteticky zpracované lihové preparáty, kosterní preparáty a vycpaniny exotické fauny. Nikdy jej neopustila záliba v minerálech, kterým se věnoval od počátku existence firmy. Zaměřil se především na základní druhy minerálů, určené pro školní kabinety nebo začínající sběratele, tzn. minerály uváděné v tehdejších učebnicích.

Václav Frič se postupně svou různorodou nabídkou zaměřil také na profesionální přírodovědce působící v muzeích a vysokých školách, ať už to byli entomologové, botanici, zoologové, paleontologové či mineralogové. Další Fričovou specialitou byly sádrové, papírové a skleněné modely přírodnin, krystalů či drahých kamenů. Úplný přehled o šířce a vývoji sortimentu bychom si mohli udělat podle hojně vydávaných katalogů, respektive ceníků nabízeného zboží, které jsou uchovány v archívech některých institucí (například v knihovně Národního muzea a knihovně Náprstkova muzea), ale kolují i mezi sběrateli. Firma V. Frič existovala po dvě generace téměř sto let (přesněji 97).

V roce 2000 uspořádal Henri Reiling, knihovník Univerzity v Utrechtu (Nizozemsko), v tamním muzeu výstavu s názvem Václav Frič – příroda na skladě, která měla návštěvníkům

přiblížit obraz mnohostranného obchodního působení Václava Friče a vyzdvihnout jeho přínos pro evropskou vzdělanost ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století (Spunarová 2001).

Ještě dnes se také najdou pamětníci, kteří vzpomínají, jak byli kdysi fascinováni výlohami Fričova obchodu ve Vladislavově ulici v Praze. Třípatrová budova firmy Frič dnes již, bohužel, nestojí. Na konci 70. let 20. století byla během budování nové stanice metra Národní třída spolu s dalšími historickými domy zbourána. Vzniklo tak malé prostranství, které dnes nalezneme za obchodním domem Quadrio.

V mineralogické sbírce Národního muzea je zařazeno celkem 2781 položek minerálů pocházejících od firmy V. Frič. Z tohoto množství jich 83 bylo získáno od Václava Friče, dalších 92 od Jaromíra Friče a 2606 pochází z likvidace firmy V. Frič. Celkem 43 ukázek od firmy V. Frič je vystaveno ve stálé mineralogické expozici.

Obr. 18. Celestin, Špania Dolina, Slovensko, až 6 mm velké krystaly v dutině křemene (sbírka Národního muzea, inv. č. P1N73557, ex V. Frič). Foto: D. Velebil.

Poděkování

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2019–2023/15.I.d, 00023272). Poděkování patří i dvěma recenzentům, a to A. Jůnové Mackové (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.) a F. Vackovi (Česká geologická služba).

Literatura

- Anonym, 1879: Návštěva ve Fričově obchodu s přírodninami a učivem v Praze. – *Vesmír* 8, 20: 237–238; 22: 258–259.
- P., 1879: Návštěva ve Fričově obchodu s přírodninami a učivem v Praze. – *Beseda učitelská* 11, 21: 247–250.
- Bernard A. Č., 1880: V. Zpráva zapisovatelova. – In: XI. Výroční zpráva Klubu přírodovědeckého v Praze za správný rok 1879–1880, Praha: 1–14.
- Bohatý M., Velebil D., 2019: Med. Dr. Adalbert Wraný (1836–1902) – lékař, sběratel minerálů a mecenáš Národního muzea v Praze. – *Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series* 188: 95–146.
- Bumbová Š., 1999: Vyprávění o rodu Fričů. – *Scripta astronomica* 8: 1–185.
- Frič A., 1863: Druhá cesta do Londýna. – *Živa* 11: 160–166, 246–271, 301–322.
- Frič V., 1864: Kakoxen. – *Živa* 12, 1: 86.
- Frič V., 1873: Světlotisk (Fototyp). – Praha.
- Kolečka Z., Vlašímský P., 2020: Frič Václav 14. 3. 1839 – 10. 6. 1916. – *Biografický slovník Historického ústavu Akademie věd České republiky* (<http://biography.hiu.cas.cz>; poslední aktualizace 2020, přístup 1. 8. 2022).
- Kouřimský J., 1960: Zpráva o činnosti mineralogického oddělení Národního muzea v roce 1959. – *Časopis Národního muzea, oddíl přírodovědný* 129: 108–111.
- Mazák V., 1976: Kostra velryby v Národním muzeu v Praze a krátký pohled do světa kytovců. – *Národní muzeum, Praha*, 62pp.

- n., 1903: Obchod přírodninami Václava Friče v Praze. – *Vesmír* 32, 19: 219–222.
- Reiling H., 2000: Václav Frič (1839–1916): Traces in Archives and Museums. – *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* (Berlin) 5: 341–357.
- Reiling H., Spunarová T., 2005: Václav Frič (1839–1916) and his influence on collecting natural history. – *Journal of the History of Collections* 17, 1: 23–43.
- Secká M., 2017: Jan Evangelista Purkyně v domě U Halánků. – *Živa* 6: 270–274.
- Seget K., 1966: Fričův „Závod přírodninami“ a naši cestovatelé. – *Lidé a Země* 15, 8: 375–376.
- Sklenář K., 2001: Obraz vlasti. Příběh Národního muzea. – *Paseka*, 419pp.
- Slaboch M., 2007: Dějiny rodu Fričů a jeho významné osobnosti. – *Genealogické a heraldické listy* 27, 3: 2–18.
- Spunarová T., 1994a: Obchodník s přírodninami Václav Frič. – *Muzejní a vlastivědná práce* 32, *Časopis společnosti přátel starožitností* 102, 1: 1–18.
- Spunarová T., 1994b: Bratr slavných bratrů. – *Nedělní Lidové noviny* 26. 2. 1994.
- Spunarová T., 2001: Výstava Václava Friče v Utrechtu. – *Muzejní a vlastivědná práce* 39, *Časopis společnosti přátel starožitností* 109, 3: 181.
- Štěpánek O., 1960: Přírodovědecká firma V. J. Frič v Praze zanikla. – *Časopis Národního muzea*, oddíl přírodovědný 129: 107.
- Štěpánek O., 1970: Stopadesát let zoologie Národního muzea v Praze (1818–1968). – *Časopis Národního muzea*, oddíl přírodovědný 138–139: 1–4: 1–159.
- Thon K., 1899: Přírodopisné oddělení na školské výstavě v Chotěboři o prázdninách r. 1898. – *Vesmír* 28, 9: 102–103.
- Tuček K., 1978: Kapitoly z dějin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea v Praze. – *Časopis Národního muzea*, řada přírodovědná 147, 1–4: 1–148.
- Velebil D., 2013: Příspěvek Bohuslava Jiruše do mineralogické podsbírkky a podsbírkky meteoritů Národního muzea. – *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie* 67, 3–4, 35–38.
- Velebil D., 2022: Mineralogická sbírka Národního muzea – historie a současnost. – *Minerál* 30, 2: 100–135.
- Vský, 1895: *Ottův slovník naučný*, 9. díl. – J. Otto v Praze (heslo Frič Václav, p. 699).
- Wilson W. E., 2022: Kreidl, Alois (ca.1840's->1916). – In: *Biographical & Label Archive, The Mineralogical Record website*: https://mineralogicalrecord.com/biographies_labels/kreidlalois/ (přístup 15. 8. 2022).
- Wraný A., 1896: *Die Pflege der Mineralogie in Böhmen. Ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte der Wissenschaften.* – Verlag von H. Dominicus (Th. Gruss), Prag: 421 pp.
- Žáček V., 1935: *Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách.* – Praha.

Summary

Václav Frič (1839–1916) came from the widely extended Frič family, a family that in several generations significantly influenced numerous areas of human endeavor. The family included, among others, astronomers Josef (1861–1945) and Jan Frič (1863–1897), botanist and traveler Alberto Vojtěch Frič (1882–1944) and film director Martin Frič (1902–1968) (Spunarová 1994b, Slaboch 2007).

In 1861, Václav Frič founded a store with natural products and teaching aids, which was initially located in Vodičková street in Prague, and from 1877 in Vladislavova street. He was inspired to found the company mainly by his visit to the South Kensington Museum in London in 1859, and also by the impulse of his older brother Antonín Frič, who at that time had already been the administrator of the zoological collections of the National Museum in Prague for several years. The company supplied zoological specimens, minerals, rocks and

aids for naturalists to schools, collectors, museums and universities, mainly in Europe, but also throughout the world.

In 1865 and 1867, V. Frič took part in an industrial exhibition in Paris, at which he won two medals. In 1873, he won an award at the World Exhibition in Vienna. He also exhibited at the World Exhibition in Paris in 1878, where he exhibited, among other things, a collection of glass imitations of cut gems, and won a bronze medal there. He then won a gold medal for his participation in the World Exhibition in Paris in 1889. In 1891, he participated in the General Exhibition in Prague (Spunarová 1994a, Reiling 2000).

Exhibits from Frič, such as zoological preparations, minerals, fossils, paper, plaster and glass models of plants, animals, fossils, crystal models, etc., have reached many important world institutions; they are kept, for example, at Harvard University in the USA, at the University in Leeds in England, at the Humboldt University in Berlin, at the University of Vienna and the University of Utrecht (Reiling 2000, Spunarová 2001). Frič's exhibits are also, in museums in Prague, Uppsala, Cambridge, Frankfurt am Main, Leipzig, Brussels and St. Petersburg (Kolečka, Vlašímský 2020). Václav Frič died on June 10, 1916.

After the death of Václav Frič in 1916, his youngest son Jaromír Frič (1884–1960) took over the company, which continued to be run under the V. Frič brand. The business continued to be maintained largely due to the rich stockpiles accumulated by Václav Frič. Jaromír Frič loved his natural history collections and did not like to part with objects. In 1958, Jaromír Frič decided to liquidate the company and hand over the stock to the state (Štěpánek 1960, Štěpánek 1970, Kouřimský 1960, Tuček 1978, Bumbová 1999). Jaromír Frič died on April 23, 1960 in a house in Vladislavova Street No. 21a (Bumbová 1999). Between 1959 and 1965, the zoological and mineralogical-petrological department of the National Museum in Prague gradually took over the storage of natural resources, especially zoological specimens, minerals and rocks. The house in which the company V. Frič was located was demolished in 1979.

The mineralogical collection of the National Museum in Prague includes a total of 2,781 items of minerals originating from the company V. Frič. Of this amount, 83 were obtained from Václav Frič, another 92 from Jaromír Frič, and 2,606 came from the liquidation of the company V. Frič. A total of 43 samples from the V. Frič company are displayed in the permanent mineralogical exhibition of the National Museum.